

NORGES HØYESTERETT

Den 11. desember 2015 avsa Høyesterett dom i

HR-2015-02467-A, (sak nr. 2015/1598), straffesak, anke over dom,

Den offentlige påtalemyndighet (statsadvokat Ingvild Thorn Nordheim)

mot

A (advokat Anders Brosveet)

S T E M M E G I V N I N G :

- (1) Dommer **Webster**: Saken gjelder spørsmålet om samboers barn kan anses som "stebarn" i straffeloven av 1902 § 199.
- (2) Bakgrunnen for saken er at A er domfelt for seksuell omgang med datteren til sin samboer. Den seksuelle omgangen foregikk jevnlig over en periode på i overkant av seks år, fra jenta var 12 år gammel til hun var nærmere 19 år. Alvoret i overgrepene utviklet seg over tid. Det startet med at A befølte henne og stakk fingeren inn i skjeden hennes. Da overgrepene hadde pågått cirka to år, måtte hun beføle hans penis, og fra rett før jenta fylte 16 år hadde han jevnlig vaginale og orale samleier med henne.
- (3) Ved Sunnmøre tingretts dom 2. januar 2015 ble A dømt for seksuell omgang med jenta også for perioden etter at hun var fylt 18 år. Tingrettens dom har slik domsslutning:

"1.

A, født 00.00.1977, dømmes for overtredelse av

- straffeloven § 195 første ledd første straffalternativ
- straffeloven § 196 første ledd, jf. § 206 og
- straffeloven § 199 første ledd, jf. § 206

til fengsel i 4 – fire – år, jf. straffeloven § 62.

Han tilkommer fradrag for 2 – to – dager utholdt varetekt.

2.

A, født 00.00.1977 dømmes til innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av dommen å betale til B

- erstatning for utgifter med 4920 – firetusennihundreogtjue – kroner
- oppreisning med 175 000 – etthundreogsyttifemtusen – kroner
- menerstatning med 277 000 – tohundreogsyttisjutusen – kroner."

(4) A anket dommen til Frostating lagmannsrett, som avsa dom 21. august 2015 med slik domsslutning:

"1. A, født 0. --- 1977, dømmes for overtredelse av straffeloven § 195 første ledd første straffalternativ, straffeloven § 196 første ledd jf § 206, og det forhold som er rettskraftig avgjort ved Sunnmøre tingretts dom av 2. januar 2015, til en straff av fengsel i 3 – tre – år og 9 – ni – måneder, jf straffeloven § 62. I fradrag kommer 2 – to – dager for utholdt varetekt.

2. A dømmes til å betale til B oppreisningserstatning med 175 000 – etthundreogsyttifemtusen – kroner og erstatning for utgifter med 6 823 – sekstusenåttehundreogtjue – kroner, innen 2 – to – uker etter forkynnelsen av dommen."

(5) Lagmannsretten domfelte ikke for den seksuelle omgangen som hadde funnet sted etter at fornærmede fylte 18 år, ettersom lagmannsretten fant at begrepet "stebarn" i straffeloven § 199 ikke omfattet samboeres barn. Perioden med straffbar seksuell omgang som A ble domfelt for, ble dermed omtrent 11 måneder kortere enn det tingretten hadde lagt til grunn.

(6) Både domfelte og påtalemyndigheten anket til Høyesterett. Domfelte anket over straffespørsmålet, mens påtalemyndigheten anket over lagmannsrettens lovanvendelse for så vidt gjaldt forståelsen av straffeloven § 199. Høyesteretts ankeutvalg har tillatt påtalemyndighetens anke fremmet, mens domfeltes anke over straffespørsmålet er nektet fremmet.

(7) *Jeg er kommet til at anken fører frem.*

(8) Straffeloven av 1902 § 199 første ledd lød fra 11. august 2000:

"Den som har seksuell omgang med fosterbarn, pleiebarn, stebarn eller noen annen person under 18 år som står under hans omsorg, myndighet eller oppsikt, straffes med fengsel inntil 5 år."

(9) Spørsmålet er om fornærmede i denne saken, som altså var datter til domfeltes samboer, er hans "stebarn" i lovens forstand. Begrepet "stebarn" er ikke et juridisk begrep med et entydig innhold. Tradisjonelt har begrepet vært benyttet om en ektefelles særkullsbarn. I dag er innholdet ikke like entydig, og uttrykket kan utvilsomt også benyttes om en samboers barn, jf. også Rt. 1992 side 1103 som jeg kommer tilbake til. Lovens ordlyd gir dermed ikke klare holdepunkter for tolkningsspørsmålet.

(10) Før lovendringen 22. mai 1992 hadde bestemmelsen, som var tatt inn i straffeloven § 209, en noe annen ordlyd. Paragrafen satte straff for "utuktig omgang med fosterbarn, pleiebarn, stebarn eller myndling som står under hans myndighet eller oppsikt". Praksis

fra lagmannsrettene var ikke konsekvent med hensyn til om § 209 kunne benyttes ved overgrep mot samboers særkullsbarn. I noen saker om utuktig omgang med samboeres barn ble det lagt til grunn at samboeres barn var omfattet av bestemmelsen; i andre avgjørelser ble § 209 ikke anvendt, jf. NOU 1991: 13 "Seksuelle overgrep mot barn – straff og erstatning" punkt 3.4.4. Arbeidsgruppen som sto bak NOUen foreslo en endring av straffeloven § 209 for å klargjøre at bestemmelsen skulle anvendes ved misbruk av barn av samboere "eller lignende". Formålet var å "oppnå en markering av den økte straffverdigheten som følger av at overgrep er begått av en omsorgsperson for barnet". Forslaget innebar blant annet at "noen under 18 år" ble tilføyet i ordlyden.

- (11) Forslaget ble fulgt opp av departementet, som oppfattet arbeidsgruppens utkast som "en viktig avklaring og presisering", jf. Ot.prp. nr. 20 (1991–1992) side 21. Det ble så vidt jeg kan se, ikke tatt stilling til i hvilken grad samboeres barn allerede var omfattet av den opprinnelige ordlyden. Derimot tok departementet avstand fra et forslag fra Oslo politikammer om å ta uttrykket "samboers barn" inn i lovteksten. Begrunnelsen var at departementet ikke fant det riktig "å begrense bestemmelsen til bare å omfatte 'samboers barn' i tillegg til de grupper barn som uttrykkelig er nevnt i bestemmelsen slik den lyder i dag". Det påpekes at en slik begrensning vanskelig lot seg forsvare ut fra formålet med endringsforslaget, som var å gi et økt strafferettslig vern for barn i forhold til personer som utøver faktisk omsorg for dem. Departementets utsagn kan synes å bygge på en forutsetning om at samboeres barn ikke var omfattet av den opprinnelige ordlyden i § 209.
- (12) Slik ble imidlertid ikke den samme ordlyden oppfattet av Høyesterett i Rt. 1992 side 1103. Her ble en mann som hadde hatt utuktig omgang med sin samboers datter domfelt etter straffeloven § 209. Det fremgår av avgjørelsen at Høyesterett var klar over lovendringen og den usikkerheten om bestemmelsens virkeområde som var drøftet i forarbeidene til lovendringen. Den inkonsekvente praksisen fra lagmannsrettene bemerkes, men Høyesterett synes ikke å ha vært i tvil om innholdet i § 209:

"For min del finner jeg det ikke særlig tvilsomt at samboers barn vil kunne omfattes av uttrykkene 'fosterbarn' og 'pleiebarn'. Dette er uttrykk som beskriver et faktisk forhold mellom to personer, og som ikke har noen eksakt juridisk avgrensning. Jeg kan ikke se noen grunn til at et særkullsbarn som en samboer har brakt inn i det felles hjem, ikke skulle kunne anses som den annen samboers fosterbarn eller pleiebarn, på linje med andre barn som hører til i hjemmet. Selv om uttrykket 'stebarn' tradisjonelt bare omfatter ektefelles barn, taler etter vår tids forhold også meget for å likestille langvarige samboerforhold med ekteskap i relasjon til den annen samboers barn. Reelt sett er det ikke noen grunn til at samboerens barn i slike tilfelle skal være mindre beskyttet enn en ektefelles særkullsbarn, noe som lovendringen av 22. mai 1992 bygger på. I § 209 er ordet 'stebarn' dessuten brukt i en oppregning som også omfatter andre tilfelle der omsorgssituasjonen i forhold til et barn oppstår uformelt, jf. det jeg har sagt om fosterbarn og pleiebarn."

- (13) Rettstilstanden før lovendringen i 1992 var altså at samboers barn var omfattet av § 209. Hensikten med lovendringen i 1992 var "å klargjøre at bestemmelsen også skulle omfatte seksuell omgang med for eksempel en samboers særkullsbarn", jf. også Rt. 2012 side 387 avsnitt 13. Dette betyr imidlertid ikke at den rettstilstanden som Høyesterett slo fast i Rt. 1992 side 1103, om at samboers særkullsbarn var omfattet av den opprinnelige oppregningen i § 209, ble endret ved lovendringen i 1992. En slik forståelse av lovendringen ville i så fall svekke rettsstillingen til samboeres barn, noe som åpenbart ikke var hensikten med lovendringen.

- (14) Ved lovendring i 2000 fikk § 209 nytt paragrafnummer og ble til § 199. Bestemmelsen fikk samtidig den ordlyd som er til vurdering i saken her. Det var ikke ment å gjøre endringer i rettsstilstanden, jf. Ot.prp. nr. 28 (1999–2000) side 80–81. I departementets beskrivelse av gjeldende rett, på side 79, redegjøres det for hvem som er beskyttet av bestemmelsen:

"Alternativet fosterbarn omfatter først og fremst barn plassert i fosterhjem etter barnevernloven § 4-22. Pleiebarn omfatter også barn som noen har faktisk omsorg for på annet grunnlag. Som stebarn regnes den som er biologisk barn til en ektefelle eller registrert partner."

- (15) Uttalelsen må forstås slik at departementet ikke anså samboers stebarn for å være omfattet av oppregningen "fosterbarn, pleiebarn, stebarn", motsatt det Høyesterett forutsatte i Rt. 1992 side 1103. Fortsettelsen av sitatet viser imidlertid at departementet neppe mente å gå lenger i å endre samboer-stebarns vern etter bestemmelsen enn det man hadde gjort ved lovendringen i 1992:

"Alternativet 'noen under 18 år, som står under hans omsorg' kom inn i 1992 i forbindelse med revisjonen av enkelte sedelighetsbestemmelser om seksuelle overgrep mot barn. Hensikten var å klargjøre at tilfeller hvor gjerningspersonen sosialt sett har fungert som omsorgsperson, kan omfattes av § 209."

- (16) Departementet synes ikke å ha vært klar over Høyesteretts avgjørelse i Rt. 1992 side 1103, men det alene kan ikke medføre at den forståelsen Høyesterett hadde lagt til grunn i 1992, ble endret ved disse uttalelsene fra departementet. Som nevnt var ikke hensikten med lovendringen i 2000 å endre gruppen som var vernet av det aktuelle straffebudet. Flyttingen av bestemmelsen fra § 209 og omformuleringen i § 199 var av ren lovteknisk art. Departementets synspunkter i proposisjonen kan da ikke tillegges samme vekt som rettskilde som uttalelser som gjør rede for endringer i rettsstilstanden.
- (17) Mitt syn er etter dette at samboers barn er omfattet av oppregningen "fosterbarn, pleiebarn, stebarn" i straffeloven § 199. Jeg kan ikke se at et slikt resultat er i strid med Grunnloven § 96 eller Den europeiske menneskerettskonvensjon – EMK – artikkel 7. For så vidt gjelder kravene som kan utledes av disse bestemmelsene, viser jeg til Rt. 2012 side 387 avsnittene 21 og 22, Rt. 2014 side 238 avsnitt 15 og Rt. 2009 side 780 avsnitt 21. Mitt tolkningsresultat har klar støtte i lovens ordlyd og var derfor ikke uforutsigelig for domfelte. Høyesteretts avgjørelse fra 1992 avklarte den rettsuvisshet som hadde eksistert frem til det tidspunktet. Forarbeidene til lovendringene i 1992 og 2000 gjør ikke spørsmålet så tvilsomt at det vil være brudd på lovskravet i Grunnloven eller EMK å domfelle i dette tilfellet.
- (18) Etter dette må påtalemyndighetens anke tas til følge. A kan også dømmes etter straffeloven av 1902 § 199 for den seksuelle omgangen som fant sted etter at fornærmede fylte 18 år.
- (19) Aktor har lagt ned påstand om at hvis anken over lovanvendelsen fører frem, må straffen skjerpes til fengsel i fire år. Det var ikke anket over straffutmålingen som sådan i anken til Høyesterett, men aktor varslet retten og forsvarer i god tid før ankeforhandlingen om at det ville bli nedlagt påstand om høyere straff enn det lagmannsretten hadde idømt. I anken anførte påtalemyndigheten utelukkende at lagmannsretten hadde feiltolket § 199 slik at A skulle ha vært straffedømt for en lengre periode. Anken gjaldt altså straffespørsmålet som også omfatter den konkrete straffutmålingen. Innenfor den enkelte ankegrunnen står

Høyesterett fritt, og Høyesterett har dermed kompetanse til å skjerpe straffen. Høyesteretts ankeutvalg ga imidlertid ikke tillatelse til at domfeltes anke over straffutmålingen skulle prøves. Hadde det vært klart at også påtalemyndigheten ville bringe straffutmålingen inn for Høyesterett, ville domfeltes anke over straffutmålingen antakelig vært vurdert i lys av dette. Ankeutvalget ville blant annet kunne overveid om det ville være naturlig å se på straffutmålingen i sin helhet. Etter omstendighetene finner jeg derfor ikke grunn til å endre den straffen som er utmålt av lagmannsretten, til tross for at påtalemyndigheten har fått medhold i sin anke over lagmannsrettens lovanvendelse.

(20) Jeg stemmer for denne

D O M :

Anken tas til følge, men lagmannsrettens domskonklusjon vedrørende straffutmålingen blir stående uendret.

- (21) Dommer **Bergsjø**: Jeg er under noe tvil kommet til at anken må forkastes.
- (22) Spørsmålet i saken er altså om straffeloven 1902 § 199 gir tilstrekkelig klar hjemmel for å domfelle for seksuell omgang med samboers barn som har fylt 18 år. Tolkningstvilen knytter seg til om uttrykket "stebarn" bare omfatter ektefelles særkullsbarn eller også samboers barn.
- (23) Utgangspunktet er at ingen kan straffes uten hjemmel i lov, jf. Grunnloven § 96 og Den europeiske menneskerettskonvensjon – EMK – artikkel 7. Dette lovskravet er utdypet i flere høyesterettsavgjørelser. Jeg nøyter meg med å vise til de dommene som førstvoterende har nevnt særskilt.
- (24) Jeg ser først på ordlyden i § 199 første ledd, som jeg vurderer annerledes enn førstvoterende. Uttrykket stebarn er i Bokmålsordboka definert som "barn som en ektefelle har fra tidligere ekteskap eller utenfor ekteskap". En temmelig likelydende definisjon er gitt i Store norske leksikon og i andre ordbøker, men uten at jeg finner det nødvendig å gå i detalj. Stebarn er altså angitt å være barn av ektefelle, ikke av samboer. Jeg legger til grunn at det også var dette meningsinnholdet lovgiver så for seg da begrepet første gang kom inn i straffeloven.
- (25) Jeg er imidlertid enig med førstvoterende i at mange i dag også vil omtale barn av samboer som "stebarn". Dette vil likevel være en utvidende fortolkning sammenlignet med den opprinnelige betydningen av ordet. Og i hvert fall etterlater ordlyden usikkerhet knyttet til om også samboers barn er omfattet.
- (26) Førstvoterende har redegjort for lovhistorien og forarbeidene. Som hun har påpekt, var det opprinnelig straffeloven § 209 som ga hjemmel for straff for seksuell omgang med blant annet stebarn. Før lovendringen 22. mai 1992 rammet straffebudet den som hadde "utuktig omgang med fosterbarn, pleiebarn, stebarn eller myndling som står under hans myndighet eller oppsikt". Etter lovendringen hjemlet den straff for slik omgang med "fosterbarn, pleiebarn, stebarn eller noen under 18 år, som står under hans omsorg, myndighet eller oppsikt". I likhet med førstvoterende finner jeg veiledning i forarbeidene til denne lovendringen, men jeg leser dem annerledes enn henne.

- (27) Som nevnt av førstvoterende, ble tillegget om seksuell omgang med personer under 18 år foreslått i NOU 1991: 13. Her uttaler arbeidsgruppen først på side 21:

"Ingen av bestemmelsene i sedelighetskapittelet rammer imidlertid uttrykkelig det forhold at gjerningsmannen er omsorgsperson for fornærmede."

- (28) I forlengelsen av dette nevnes overgrep mot samboers barn som et eksempel på de seksuallovbrudd arbeidsgruppen her hadde i tankene. Slik jeg ser det, betyr dette at samboers barn etter arbeidsgruppens syn *ikke* var omfattet av begrepet "stebarn" i § 209. Av den grunn foreslo arbeidsgruppen den endringen som jeg nettopp har redegjort for, samtidig som den presiserte at tilføyelsen var ment å omfatte blant annet samboers barn.
- (29) Departementet fulgte opp utvalgsforslaget i Ot.prp. nr. 20 (1991–1992). På side 21 i proposisjonen fremgår at Oslo politikammer i høringsrunden hadde foreslått at uttrykket "samboers barn" skulle "inntas i lovteksten i tillegg til de andre nevnte grupper av barn". Forslaget må nødvendigvis ha bygget på en forutsetning om at samboers barn ikke var omfattet av begrepet "stebarn". Departementet ønsket ikke en slik løsning, men fulgte i stedet utvalgsforslaget. Som førstvoterende har vært inne på, var bakgrunnen departementets ønske om at det nye tillegget også skulle ramme overgrep mot andre under gjerningspersonens omsorg – ikke bare samboers barn. Jeg er enig med førstvoterende i at departementets uttalelser lest i sammenheng bygger på en forutsetning om at samboers barn ikke var omfattet av uttrykket "stebarn". Bildet er likevel ikke helt entydig, idet departementet også snakker om en "avklaring og presisering".
- (30) Til gjengjeld er det helt klart hvilken forståelse departementet la til grunn i forarbeidene til lovendringen i 2000. Som nevnt av førstvoterende uttaler departementet i Ot.prp. nr. 28 (1999–2000) side 79:

"Som stebarn regnes den som er biologisk barn til en ektefelle eller registrert partner."

- (31) Uttalelsen ble gitt i en tid hvor samboerforhold for lengst var blitt svært vanlig. Selv om lovendringen i 2000 var av teknisk art, er dette etter mitt syn en rettskilde av betydelig vekt. Og som jeg har vist, er det en ganske klar linje i lovgivers syn på bestemmelsen.
- (32) Førstvoterende har lagt avgjørende vekt på dommen i Rt. 1992 side 1103. Jeg minner om den sentrale uttalelsen i dommen:

"Selv om uttrykket 'stebarn' tradisjonelt bare omfatter ektefellens barn, taler etter vår tids forhold også meget for å likestille langvarige samboerforhold med ekteskap i relasjon til den annen samboers barn."

- (33) Uttalelsen inngår i en bredere drøftelse, der førstvoterende også uttaler at samboers barn vil kunne omfattes av begrepene "fosterbarn" og "pleiebarn". Det som sies om stebarn, synes dermed ikke å ha vært nødvendig for resultatet. Jeg peker videre på at førstvoterende i sin omtale av lovendringen 22. mai 1992 uttaler at bestemmelsen "slik den nå lyder ville rammet et tilfelle som det foreliggende". For meg fremstår det på denne bakgrunn som uklart om uttalelsen om stebarn egentlig var ment å gi uttrykk for gjeldende rett. Og førstvoterende uttalte altså at det bare var "langvarige" samboerforhold som skulle likestilles med ekteskap. Førstvoterende la med andre ord til grunn at samboers barn ikke alltid skulle anses som stebarn etter bestemmelsen.

- (34) Disse innvendingene mot dommen er imidlertid ikke alene avgjørende for mitt syn. Slik jeg ser det, må det få utslagsgivende vekt at departementet så klart ga uttrykk for en annen oppfatning i forbindelse med lovendringen i 2000. Departementet må forutsettes å ha hatt kunnskap om 1992-dommen, men slo likevel fast at begrepet "stebarn" bare omfattet biologisk barn til ektefelle eller registrert partner. Dette etterlater tvil om også samboers barn er å anse som stebarn etter bestemmelsen. Det fremgår da ikke tilstrekkelig klart av lovteksten – supplert med andre kilder – at også seksuell omgang med samboers barn over 18 år rammes.
- (35) Overgrep mot ektefelles og samboers barn er like straffverdige. Dette kan likevel ikke få avgjørende betydning i vurderingen av om straffehjemmelen er klar nok, jf. Rt. 2011 side 469 avsnitt 9.
- (36) Etter dette gir ikke straffeloven § 199 tilstrekkelig klar hjemmel til å domfelle for seksuell omgang med samboers barn etter at barnet har fylt 18 år. Dette har lagmannsretten også lagt til grunn, og det hefter dermed ingen feil ved lovanvendelsen under straffutmålingen. Jeg stemmer på denne bakgrunn for at anken forkastes.
- (37) **Dommer Noer:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med annenvoterende, dommer Bergsjø.
- (38) **Dommer Tønder:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende, dommer Webster.
- (39) **Dommer Matningsdal:** Likeså.
- (40) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

Anken tas til følge, men lagmannsrettens domskonklusjon vedrørende straffutmålingen blir stående uendret.

Riktig utskrift bekreftes: